

RESSENYES

HOBBS, Thomas (2022)

Sobre l'home. Elements de filosofia: secció segona

Traducció i estudi introductor de Josep Monserrat Molas

Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 168 p.

ISBN 9788491687313

L'any 2022, Edicions de la Universitat de Barcelona va publicar l'edició catalana del *De Homine*, la secció segona dels *Elements de filosofia*, de Thomas Hobbes, amb traducció i estudi introductor a cura de Josep Monserrat, dins de la col·lecció «Sèrie Magna». L'any 2018 Monserrat es va encarregar de l'edició crítica del *De Homine* per a la col·lecció «Hobbes Latinus», dirigida per Yves-Charles Zarka, a l'editorial Vrin. La present traducció al català parteix, per tant, d'aquella edició crítica i, segons ho assenyalava el propi Monserrat, es deu alhora a la possibilitat i al desig de donar continuïtat a la traducció parcial que Bartomeu Forteza havia deixat inacabada entre els seus papers (p. 16). Al seu torn, segons anticipava Monserrat al seu article «Criteris d'edició del *De Homine* de Thomas Hobbes» (*Convivium*, 2014-2015), l'edició crítica de 2018 és el resultat d'un treball de col·lació de l'edició primera del *De Homine*, de 1658 a Londres, i de la segona, de 1668 a Amsterdam, si bé Monserrat se serveix també d'altres, com ara de la de Guiljelmí Moleworth, de 1839 (p. 16-19).

Tanmateix, tant per a l'edició crítica en llatí com, consegüentment, per a la

present edició catalana, Monserrat ha tingut expressa preferència per l'edició de 1668, atès que, com ell diu, el text d'Amsterdam és més homogeni en els seus criteris d'edició que la de 1658, i també perquè la reedició compta amb algunes modificacions significatives que el propi Monserrat, en l'article suara citat, diu que cal considerar com a obra pròpia de Hobbes, i no pas dels seus editors (*Criteris*, p. 55). A tall d'exemple podem dir que tant en l'edició crítica com en la catalana, Monserrat inclou dos fragments de l'edició de 1658 suprimits en la de 1668, l'un a XI 2 (p. 120, n. 4) i l'altre a XIV 13 (p. 155, n. 30). Tots dos fragments fan referència a l'estament religiós i són, per tant, supressions en efecte coherents amb modificacions que Hobbes va realitzar en segones edicions d'altres obres, com és el cas del *Leviathan* llatí, la qual cosa certament fa pensar que Hobbes va participar ell mateix del procés de reedició del *De Homine* (*Criteris*, p. 56). A més d'aquestes dues supressions, l'edició de 1668 compta amb l'addició a l'apartat 2 del capítol v d'un paràgraf oblidat a l'edició de Londres, omissió que Monserrat adscriu, segurament, a un error en la com-

paginació corregida en la reedició d'Amsterdam (p. 69, n. 5).

Els fonaments del sistema hobbesià, és a dir, els *Elements de filosofia*, es troben repartits en tres seccions, ordenades de la manera següent: la primera sobre el cos, la segona sobre l'home i la tercera sobre el ciutadà. Ara bé, no van ser publicades, però, en l'ordre propi, sinó, respectivament, en el 1655, en el 1658 i en el 1642. Això vol dir que la secció que havia d'acomplir la fonamentació del sistema és la segona, és a dir, la que ocupa l'entremig del *De Corpore* (la segona que es va publicar) i del *De Cive* (la primera), que és el *De Homine*. Prou coherentment, atès que l'home és alhora un ésser natural i polític, calia que fos sobre l'home la secció que conjugué la filosofia natural del sistema hobbesià amb els principis de la seva filosofia política. Ara bé, com és sabut, aquesta missió de connectar l'ontologia de la matèria del *De Corpore* amb la màquina política del *De Cive*, segons era corresponent a la seva devoció per la filosofia mecànica, típicament sembla més aviat defugida per Hobbes que no pas acomplerta amb la construcció d'aquell pont sòlid que efectivament havia de fornir el sistema. Per aquesta raó, el pas en el *De Homine* de la fisiologia humana als costums, la religiositat, i fins i tot a la personalitat jurídica dels homes, com és dit amb les paraules del propi Josep Monserrat a «La fractura del sistema filosòfic de Thomas Hobbes: el *De Homine*» (*Convivium*, 2016-2017), és una reunió «quasi com un precipici» de materials ja escrits, tal com assenyala el mateix Hobbes a l'epístola dedicatòria del *De Homine* (p. 23).

La fractura del sistema hobbesià es veu amb claredat en l'apartat 5 del capítol x del *De Homine*, és a dir, al final del primer capítol del llibre que Hobbes ja no dedica a l'òptica, on es fa cert tractament del fragment següent de *De Corpore* VI, 5: «itaque scientia τοῦ διότι sive causarum est; alia cognitio omnis, quae τοῦ ὄτι dicitur, sensio est vel a sensione remanens imaginatio

sive memoria». És a dir, d'un fragment on Hobbes distingeix entre dos tipus diferents de coneixement. A saber, respectivament, l'un sobre el *perquè* de les coses (*scientia*) i l'altre sobre el *què* de les coses (*cognitio*). A *De Homine* X, 5, Hobbes hi diu que tot el que és filosòfic és *mate-màtic*, en concret, que tot el que és filosòfic *pot ser après* (segons l'etimologia de la paraula *máthesis*, p. 117, n. 30). En aquest sentit, les matemàtiques dites *pures*, afirma Hobbes, com ara la geometria, són les apreses a través de *regles* i sense necessitat de practicar-les, tenir-ne experiència o conèixer-ne els objectes, és a dir, són *a priori*; mentre que les dites *míxtes* són les que consideren també alguna propietat de l'objecte, si bé depenen alhora de la matemàtica pura, així com la filosofia natural, dita *vera physica*, depèn de la geometria. De la mateixa manera, dirà Hobbes, atès que som nosaltres qui fem les lleis i els pactes, és a dir, com que les *regles* del que és just o injust les fa l'home, la política i l'ètica, que són les ciències del just i de l'injust, es poden demostrar a priori, perquè som nosaltres els autors de la causa de la justícia, o sigui del seu *perquè*. El capítol xi tracta, consegüentment, de les causes de l'apetit i la repulsió, que són qüestions que ja havien estat tractades als *Elements of Law* i al *Leviathan* (p. 119, n. 1).

Hobbes defineix la filosofia com la «ciència dels teoremes generals» (*Contra «De Mundo»* I, I), entenen per *teorema* tota proposició necessària per establir la propietat d'una figura en geometria (*De Corpore* I, I, 6); i per això el títol d'aquest apartat, *De Homine* X, 5, és el següent: «els teoremes poden ser demostrats en aquelles coses les causes de les quals estan sota el nostre poder; en les altres només es pot demostrar que és possible que així sigui» (p. 116, n. 24). En aquest sentit, d'una banda, el *De Cive*, la primera secció dels *Elements* en veure la llum, gaudia de certa autonomia editorial, atès que la deducció de la política sembla que pugui no dependre del sistema (*De Cive* II, 151); però,

d'altra banda, aquesta és, en part, la raó que porta Hobbes a emprar la imatge del precipici a l'hora de referir-se a la reunió del cos natural amb el cos polític en el seu tractat sobre l'home, és a dir, a l'hora de tractar l'home «ara amb la geometria de l'òptica, adés amb l'anàlisi de les seves inclinacions i pulsions; ara a partir de principis, adés a partir de l'experiència», com assenyala Monserrat (p. 23, n. 3). Monserrat aprofundeix sobre aquesta qüestió en el seu estudi introductori (p. 9-19), que s'inicia precisament amb el balanç següent que havia fet el propi Hobbes a l'*A Minute or First Draught of the Optiques*, de 1646, sobre el que fins llavors era la seva obra:

Encara que la doctrina necessita una repassada, mereixerà la fama d'haver estat el primer de posar les bases de dues ciències, d'aquesta de l'òptica, que és la més curiosa, i d'aquella de la justícia natural, que he donat en el meu llibre *De Cive*, que és la més útil de totes les altres. (p. 9)

L'edició catalana de Monserrat conté també els dos apèndixs següents. El primer (p. 161-163) serveix per a mostrar, mitjançant l'exposició dels índexs de totes dues obres, la coincidència entre la segona part d'aquest manuscrit, l'*A Minute or First Draught of the Optiques*, de 1646, i els capítols II-IX del *De Homine*, on Hobbes reprèn el seu treball sobre l'òptica de l'*A Minute*, no pas traduint la feina feta de l'anglès al llatí, sinó versionant significativament el contingut del text. Monserrat fa notar amb més detall la relació entre un text i l'altre amb comentaris propis a peu de pàgina durant els vuit capítols corresponents. A tall d'exemple: a l'apartat I del capítol II del *De Homine*, Hobbes hi diu que, pel que ell sap, en relació amb la visió no ha estat demostrat mai per ningú per què un objecte apareix ara més gran, ara més petit, ara amb una figura, ara amb una altra, etcètera, tot i que molts s'han esforçat a demostrar-ho. En aquest cas, Monserrat anota al peu que a l'*A Minute* també ho diu, això, però que allà Hobbes s'expressa en tot «Monsieur desCartes»

(p. 34, n. 4). Pel que fa a la resta de capítols del *De Homine* dedicats a l'òptica, al III i al VI hi ha modificacions poc significatives respecte als apartats 2 i 6 de la part segona de l'*A Minute*, que tracten, respectivament, sobre el lloc aparent de l'objecte per visió directa i sobre el lloc aparent dels objectes per reflexió en un mirall esfèric còncav; els apartats 4 i 5 s'uneixen al *De Homine* en un capítol sol, el V, que tracta sobre el lloc aparent dels objectes per reflexió en miralls plans i esfèrics convexos. Ara, segons assenyala Monserrat, els arguments del capítol VII sobre la refracció simple s'allunyen substancialment del que es diu a l'apartat 7 de la segona part de l'*A Minute* (p. 85, n. 1); l'argument sobre el lloc de la imatge a través d'un dioptrè esfèric convex a l'apartat 6 del capítol VIII del *De Homine* difereix també de com es presenta a l'*A Minute*; i respecte a les substancials diferències entre el capítol IX sobre el telescopi i el microscopi i el seu apartat anàleg a l'*A Minute* (p. 101, n. 1), Monserrat referencia i recomana consultar la «Introduction générale» de l'edició francesa del *De Homine*, de 2015 de Vrinn, i l'edició de l'*A Minute*, d'Elaine C. Stroud (p. 109, n. 8). El segon apèndix (p. 164-165) és una traducció a càrrec de Monserrat i de Daniel Salgueiro del text de Diodor de Sicília *Bibliotheca Storica* I, 6-7, del qual el paràgraf primer del capítol I del *De Homine* és una variació (p. 27, n. 1).

L'«Édition des Œuvres Latines de Hobbes», de la qual forma part l'edició crítica del *De Homine*, de Monserrat, de 2018, compta també, des de 1999, amb l'edició crítica del *De Corpore* a càrrec del filòsof alemany Karl Schuhmann. L'edició de Schuhmann ha estat, de fet, el text de referència quant al tractament del *De Corpore* per al treball de Monserrat sobre el *De Homine*, tot i separar-se'n dels criteris d'edició. Els elogis de Monserrat al treball de Schuhmann, a saber, que «pel que fa al *De Corpore* és, en gran part, definitiu» (*Criteris*, p. 48), no sols no són de més, sinó que es poden dir també del propi tre-

ball de Monserrat sobre el *De Homine*. Per tant, si bé l'edició crítica de les obres de Hobbes encara no s'ha enllestit, la present

edició catalana del *De Homine* és ja una eina d'accés clau en la nostra llengua a aquesta part dels textos originals.

Constantí Cabestany

Universitat de Barcelona

<https://doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1546>

© de l'autor

ESPINOZA LOLAS, Ricardo (2023)

Psychoanalysis for Intersectional Humanity. Sade Reloaded

Oxon/New York: Routledge, 162 p.

ISBN 9781032440392

With the recent boom in gender studies (and not only gender), a general interest in terms such as “queer”, “non-binary” or “intersectionality” has also increased. But this sudden popularity immediately brings with it a process of semantic emptying that eventually leads to trivialisation. The clearest evidence of this could easily be found in journalistic prose, not to mention the usual pseudo-political discourse. This is the reason why *Psychoanalysis for Intersectional Humanity* immediately disconcerts, and even astounds, the reader: approaching it requires an intellectual effort that removes any hint of obviousness from terms such as the ones mentioned above. This does not mean getting bogged down in “mere concepts”, because concepts, if they are not trivial, unfold their functional potential; in this case, a “clinical practice”.

The scope of this non-obviousness can be outlined as follows: In Espinoza Lolas' theoretical framework, “queer” is the same as “differential”, the multiple dimensions and nuances of which can be understood from Nietzsche, Ancient Greece, Hegel, a Sade whose inadequacies make him Hegelian, psychoanalysis (Lacan, Winnicott, Klein...) and the Slovenian School's reading of Hegel and Lacan, whose interpretative one-sidedness demands to be relativised from Butler's, and vice versa. (To put it briefly: Žižek

lacks the “dynamic” element and Butler the “structural” one).

This resolute break with the spontaneous meaning of words – which is always dictated by power – allows us, on the one hand, to fathom the apparent heterogeneity of references contained in the text and, on the other, to grasp why this book, in itself, is not enough to comprehend what it itself brings into play. Indeed, what we find here is a subtle variation on the same theme that presides over the recent *Ariadna. Una interpretación queer* (Herder, 2023), to the extent that, in order to see why Dionysus (“*to deinon*”) appears (chapter 4) as “an initial way of naming the Real” (p. 3), we need to invoke Ariadne, who only arises in the mode of a fleeting mention that, nevertheless, permeates everything from its radical distance (cf. p. 50).

Let us consider the decisive question. Espinoza Lolas' central barb against psychoanalysis (even against philosophy) consists in a redefinition of “perversion” together with “queer” (i.e. the monstrous, “*to deinon*”), in such terms that even “neurosis” becomes subtly redefined as “labyrinth” (Nietzsche) or “immediacy” (Hegel), so that the piercing of it and from it (the perverse attitude) passes through the “lament” (Nietzsche), which signifies the “mediation” or “negation” – determined, not abstract – (Hegel) that ultimately enables the “dance” (Nietzsche).